

**A CALIDADE EN TRADUCIÓN SEGUNDO A NORMA
«UNE-EN ISO 17100: 2015» E O MODELO «QUALITRAPO»:
CARA A NOVOS PERFÍS PARA O ALUMNADO
NA FORMACIÓN UNIVERSITARIA
TRANSLATION QUALITY ACCORDING TO "UNE-EN ISO 17100: 2015"
AND THE "QUALITRAPO" MODEL:
TOWARDS NEW ROLES FOR STUDENTS IN HIGHER EDUCATION**

Liliana Valado Fernández

Universidade de Vigo

ORCID: [0000-0002-4259-8819](https://orcid.org/0000-0002-4259-8819)

lilianavalado@uvigo.gal

[Recibido: 05/03/2022; aceptado: 26/04/2022]

Resumo

Neste traballo analizamos a membresía na Asociación Española de Normalización por parte da Universidade de Vigo, xa que a súa representación queda institucionalizada a través do Comité Técnico de Normalización 174 para *Servicios de traducción de la Asociación Española de Normalización y Estandarización*; centrámonos no papel que desenvolve a normalización a través da norma internacional «UNE-EN ISO 17100: 2015» na busca de calidade en tradución; en concreto, na formación universitaria en tradución a través da secuenciación de procesos baseados nos estándares expostos nesta norma. Esta análise permitíranos concluír que sería interesante que o deseño de procesos pedagóxicos na universidade teña en conta os conceptos e procesos descritos na norma para a consecución da calidade na formación en tradución así como para actualizar e complementar a xa interesante oferta de perfís académicos para o alumnado, debido a que as normas reflicten a demanda real de competencias tradutoras por parte do sector. Finalmente, para demostralo, presentamos o modelo teórico «Qualitrapo» e facilitamos o «Protocolo de actuación en tradución e interpretación profesionais», «patente» ou modelo de utilidade cedido á Universidade de Vigo.

Palabras clave

Calidade; tradución; norma ISO; Qualitrapo; patente

Abstract

We analyse that the University of Vigo is a recent member body of the Spanish Standardising Organisation (UNE) with a representation in the Technical Committee for Translation (CTN 174). CTN 174 is responsible for the international standard «UNE-EN ISO 17100: 2015» in search of translation quality via processes applied to translation training. This link between university and translation standardising is an interesting investigation if we design the pedagogic processes depending on the terms and definitions included in the standard. As a result, our own translation «Qualitrapo» protocol is introduced as the theoretical frame of the

«Professional Translation and Interpreting Action Protocol», a «patent» or utility model assigned to the University of Vigo.

Key words

Quality; translation; ISO standard; Qualitrapo; patent

1. Da introdución

A recente (2021) membresía na Asociación Española de Normalización (UNE) por parte da Universidade de Vigo ratifica o interese desta institución no desenvolvemento da normalización cuxo propósito é impulsar na universidade estándares que xeren confianza. En concreto, neste traballo destacamos a presenza da universidade nun dos seus comités, o Comité Técnico de Normalización (CTN) 174 para Servicios de Traducción, órgano englobado na Asociación Española de Normalización y Certificación (AENOR), a rama mercantil de UNE.

No CTN 174 participan persoas expertas e técnicas do sector de linguas; en concreto, do subsector de tradución e interpretación. Nese senso, este comité, cuxa secretaría está a cargo da Asociación Sectorial de Proveedores de Servicios de Traducción (ASPROSET), centra o seu campo de actividade, malia que non exclusivamente, na normalización dos procedementos de tradución, da xestión de proxectos de tradución, dos recursos humanos e da súa cualificación así como dos criterios de subcontratación, dos requisitos específicos de calidade nos procesos de tradución e de interpretación.

Para este fin, o labor principal do comité está enfocado na elaboración de normas. Entre o volume de normas publicadas, das máis recentes podemos enumerar a «UNE-EN ISO 17100: 2015/2017. Servicios de traducción. Requisitos para los servicios de traducción» (2015/2017), a «UNE-EN ISO 20108: 2018. Interpretación simultánea. Calidad y transmisión de entradas de sonido e imagen» (2018) ou «UNE-ISO 18587: 2020. Servicios de traducción. Posedición del resultado de una traducción automática. Requisitos» (2020), entre outras.

Coa universidade como membro de UNE, é lexítimo aplicar os contidos das normas na formación en tradución e interpretación. En concreto, nesta análise breve, estamos interesadas nas aulas de tradución; pensamos, xa que logo, na norma internacional de tradución «UNE-EN ISO 17100: 2015» como ferramenta aplicada á impartición de sesións universitarias. Nesa liña, os coñecementos profesionais, que son a base da norma, atoparían a súa aplicación no ámbito académico. Como resultado, os requisitos extraídos da profesión complementarían a teoría e a práctica académicas en tradución.

2. Da teoría

2.1. Dende a profesión...

Se analizamos a grandes trazos o documento da norma, observamos que se trata dun material no que se debullan os termos e definicións propios da tradución profesional como proceso: dende a fase previa (preproducción) á propia tradución (producción) até a posterior (posproducción). Así mesmo, inclúe seis anexos; entre estes, destacamos o último que contén unha «Lista no exhaustiva de servicios de valor añadido» (ISO, 2015/2017) cuxa

aplicación nas aulas amosa os servizos, sen limitarse a eles, que unha profesional da tradución pode desenvolver no mercado. Malia que os anexos son recomendacións, é dicir, non son obrigatorios, indícase que cómpre achegarse o máis posible ao que a norma sinala sobre a prestación dun servizo de calidade.

Así mesmo, esta información complementábase cos resultados do proxecto de 3 anos eTransFair que cubriu temas sobre os perfís profesionais en tradución («Monitored Set Of Skills For The Job Profile Of ‘Specialised Translators’»). Estes datos indícanos as especializacións no sector, análise que pode reflectirse nas adaptacións dos estudos de grao das universidades (Arevalillo, 2017), tema afín a este traballo, que non desenvolvemos aquí por cuestións de espazo.

Neste senso, se comparamos as competencias profesionais que suxire a norma «UNE-EN ISO 17100: 2015/2017» (2015: 13) coas do proxecto mencionado, obtemos os seguintes requisitos para acceder a un posto de traballo:

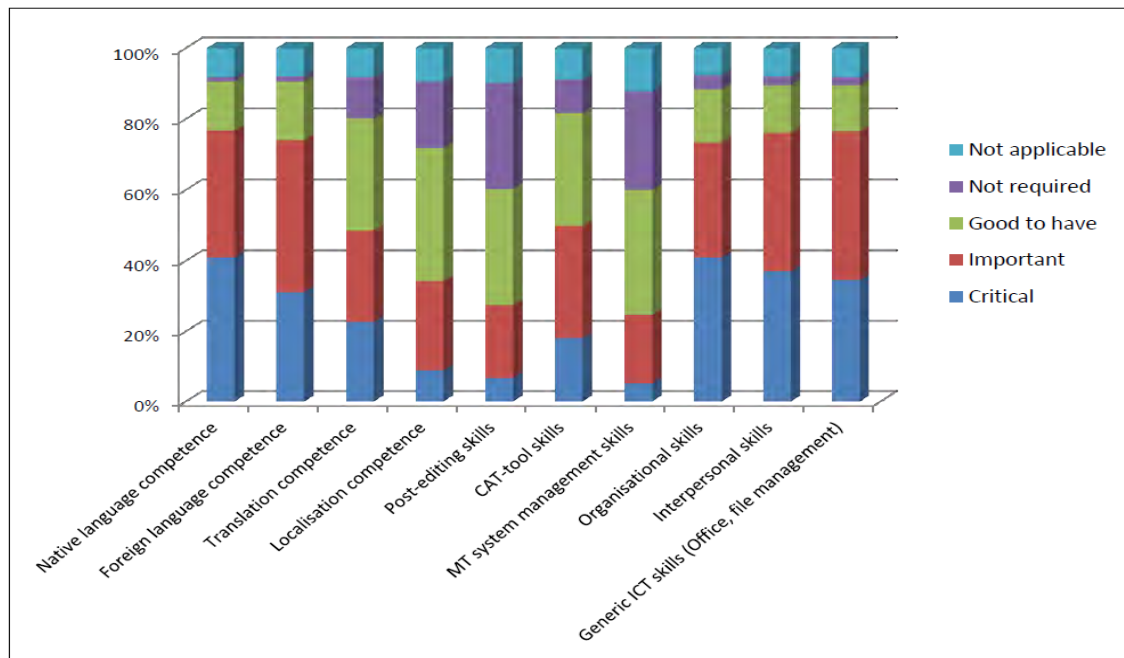

Figura 1: Requisitos para postos relacionados con tradución (fonte: EUATC, 2017)

A modo de balance, podemos enunciar que, dado que hai normas (vixentes e en elaboración) que recollen outras actividades afíns ademais das específicas para tradución, estas poden valer para ampliar a listaxe de formacións complementarias demandadas polo sector:

- 11669 Translation Specifications,
- 13611 Community Interpreting,
- 18587 Machine Translation Post-Editing,
- 18841 Interpreting Guidelines,
- 20108-09 Simultaneous Interpreting Equipment,

20228 Language services in judicial settings,
 20771 Legal and specialist translation services - Requirements,
 21720 XLIFF Localization Interchange File Format,
 21720 XLIFF Localization Interchange File Format,
 21998 Medical-Healthcare Interpreting,
 22259 Conference Systems Requirements,
 23155 Conference Interpreting,
 24019 Simultaneous interpreting delivery platforms,
 24495 Plain Language,
 Translation services — Evaluation of translation output —under development — (Arevalillo, 2022).

Cómpre destacarmos a recente (2022) conformación do grupo de traballo adhoc ISO/TC 37/SC 5 AHG 2 Speech-to-text, no CTN 174, comité espello nacional da ISO. Por exemplo, no senso de que podería atopar aplicación nas aulas de tradución editorial para impartir tradución á vista e transcripción (unha das prácticas máis habituais no mercado profesional, que consiste en ler a propia tradución —e non picala— e empregar un *software* que converte ese audio en texto, xa que se aforra tempo. Non todas as profesionais aceptamos ese tipo de encomendas porque a tarifa é máis baixa e porque o *software* cara ao galego está en proceso de ser desenvolvido), pero este podería ser outro detonante para complementar o interese académico por esta tecnoloxía.

Así, a aplicación das normas no ámbito da formación universitaria en tradución nutriría os contidos de aprendizaxe cos datos propios do sector actual; desta sinopse, podemos concluír que as empresas de tradución teñen en conta dous grandes grupos: postos de lingua e postos relacionados con tradución.

Na actualidade, de feito, Juan José Arevalillo (2022), director xeral da empresa Hermes Traducciones y Servicios Lingüísticos, destaca que os clientes de multinacionais de servizos lingüísticos (non só de tradución) lles requiren «lingüistas», non tradutores, incluso para traballar en proxectos de intelixencia artificial. Nese senso, cómpre que a formación universitaria pospandémica en tradución observe os recentes desenvolvementos en tradución automática en que diversas tecnoloxías interactúan entre elas baixo a dirección dun tradutor humano, é dicir, as capacidades do tradutor humano amplifícanse grazas a un «tecnocentrismo» denominado augmented translation (CSA Research, 2020) que dá lugar a un novo perfil profesional chamado augmented translator («tradutor aumentado»). En consecuencia, este «tradutor aumentado» integrado en maior grao cos recursos externos da información podería conformar un perfil novo académico que se debería ter en conta na formación universitaria en tradución editorial en galego. Desenvolveremos este tema en futuras publicacións con maior detalle, xa que, entre outros motivos, coincidimos coa American Translators Association (2018) en que converterse nun «tradutor aumentado» fai que mude a figura solitaria do tradutor illado na casa: «I love the fact that translators are in the center and use just the tools that help them drive the process».

2.2. ... até as aulas

Esta observación na natureza das normas, é dicir, que «especifican los requisitos para todos los aspectos del proceso de traducción que repercuten directamente en la calidad y

prestación de los servicios de traducción» coincide coa da nosa tese de doutoramento (Valado Fernández, 2012), na que propomos un proceso profesional de autoría propia (Valado Fernández, 2011: 268). Para acometer o deseño do mesmo, cumpríu definir un modelo propio de control da calidade en tradución (Valado Fernández, 2011: 266), en concreto para a modalidade de tradución editorial (Valado Fernández, 2011: 265). Esta primeira achega é traída a colación, xa que é unha das obras citadas na bibliografía da norma analizada. Así mesmo, tamén se fai referencia á obra na sección 2 de terminoloxía da mesma norma.

Brevemente, por motivos de espazo, cómpre explicarmos que o deseño deste protocolo vén motivado polo contexto sectorial de onde se extrae (editorial), xa que, debido á nosa experiencia profesional no subsector da tradución editorial, detectamos que, polo xeral, as empresas de edición non contan por escrito con protocolos de actuación en tradución, pero hai certos criterios subxacentes que o persoal das mesmas aplica de maneira sistemática nos seus comportamentos ante estes produtos traducidos.

A sistematización das fases, así como a figura dunha persoa-axente coordinadora, fanse máis imprescindibles a medida que aumenta o volume de tradución. E, sen dúbida, a persoa-axente resulta ser fundamental naquelas editoras cuxo persoal non conta con competencia na lingua meta.

Os protocolos de actuación en tradución editorial responden ás características propias de cada modelo fundamental debullado para cada editora e deseñado segundo a encomenda e vense condicionados polos factores que apuntamos. Son parámetros que se subordinan á procura da calidade final.

En concreto, a natureza de seren propias ou non as empresas da edición inflúe sobre a maneira en que aplican os seus protocolos de tradución editada en xeral, tal e como expuxemos na tese. En particular, a temporalización de certas fases da revisión vese condicionada dependendo de se a editorial conta ou non con persoal con competencia na lingua meta, situación que demostramos que se dá en función de se a empresa é propia ou non. Tamén varía a axente que realiza as revisións pola mesma razón que apuntamos.

Nesa liña, o ciclo de traballo é menor na tradución ca na creación e, xa que logo, é máis barato editar tradución ca creación, debido a que se reducen os custos. Con todo, este non é motivo polo que algunhas empresas publican máis tradución ca creación. A razón podería vir do feito de seren propias ou non e da aplicación que fan das súas políticas editoriais. Non obstante, esta é unha liña que deixamos sen desenvolver, dado que non é tema deste traballo.

A aplicación dun proceso de tradución editorial pode redundar na calidade requirida para o produto final e xustifica, xa que logo, a nosa achega de procedemento (Valado Fernández, 2011: 267-269). Malia que a aplicación destes procesos non é imprescindible, facilitan a normalización e cuantificación segundo criterios obxectivos da calidade do servizo de tradución, xa que promoven o seguimento do proceso desenvolvido até a obtención do produto final.

Para analizar os condicionantes da calidade final, propomos dous parámetros que subordinan a mesma, é dicir, os integrados no binomio volume-competencia. Mediante o binomio, podemos comprobar que a clave para unha maior calidade reside na correcta temporalización das distintas fases, e non tanto ou non só na inserción de fases sucesivas de revisión.

Amais da sistematización das funcións previstas para cada fase, o protocolo proposto posibilita a súa adaptación en función das características propias de cada encomenda de tradución. E, en consecuencia, posibilita tamén a súa práctica como metodoloxía nas aulas, xa que distribúe as tarefas de tradución.

Este protocolo baseado no binomio volume-competencia tivo unha evolución ao volver analizarmos posteriormente o contexto do mesmo (o subsector da tradución editorial), é dicir, a calidade buscada tamén depende das políticas editoriais. Como consecuencia, podemos enunciar o modelo «Qualitrapo» (*Quality Translation Policies [model]*) que designa un modelo de utilidade-invenção (en adiante, invención) que responde ao protocolo de actuación en tradución editada na busca da calidade, en función das políticas editoriais.

3. Da ferramenta

O paso seguinte foi presentar este modelo ante a Universidade de Vigo (v. anexo I); a continuación, foi obxecto de solicitude ante a Oficina de Transferencia Tecnolóxica. A solicitude faise mediante un formulario denominado «Declaración de invención» (véxase o anexo II).

Como antecedentes, a iniciativa de solicitar un modelo de invención (en España, «patente» para os procedementos ou softwares) xorde, xa que logo, tras a defensa (2009) da tese de doutoramento «Tradución na edición de libro de texto. Proposta de protocolo de actuación de castelán a galego na procura da calidade», xa que o tribunal así o suxeriu, debido a que na mesma incluímos o deseño inicial de dous protocolos de actuación en tradución con aplicacións profesional e didáctica (v. capítulos V e VI), respectivamente.

Noutras palabras, «Qualitrapo» é un modelo de invención, resultado en parte da experiencia profesional como xestora de proxectos de tradución editada (2012: 22), que primeiro apareceu desenvolvido coa súa dobre aplicación (profesional e didáctica), en fase de laboratorio, na tese, publicada en 2012 pola citada universidade.

Analiticamente, en resumo, o devir até que finalmente rexistramos a declaración de invención pode secuenciarse como segue:

1. A orixe xorde da experiencia profesional previa como tradutora editorial.
2. O antecedente da tese en que propomos dous protocolos de tradución editorial.
3. A aplicación didáctica na aula do protocolo profesional.
4. A solicitude de declaración de invención.

Esta recente actualización do modelo «Qualitrapo», agora con número de asento rexistral 03/2012/1644 na Axencia da Propiedade Intelectual e coa Universidade de Vigo como titular cesionaria, pretende completar parte do oco que parece existir na actualidade en materia de investigación científica sobre a competencia tradutora:

There is a lack of empirical research on both translator and interpreter competence and performance, and on assessing processes and products for different purposes, i.e. those of interest to industry, pedagogy and research. In addition, little has been published on the high-stakes certification programs and standards that exist in different countries: assessments seem to be conducted in a vacuum, and the processes involved need to be accurately described in order to assure transparency. (Angelelli, 2009: 4)

En consecuencia, este modelo, atendendo as indicacións da Vicerrectoría de Transferencia, pretende materializarse nun software que se podería aplicar como unha ferramenta de aula para a formación de futuras profesionais da tradución e interpretación (en adiante, tradución), cuxas variables principais (competencia e deontoloxía de tradutor ou intérprete (en adiante, tradutor) e volume de tradución) conforman un trinomio que determinaría no só a posibilidade de asegurar e mellorar a calidade final da tradución, senón que eses estudos terían acceso a esta ferramenta, que posibilitaría, de ser o caso, a análise posterior (na aula por parte da docente) de toda tradución obxecto de avaliación. A combinación destas tres variables, é dicir, competencia, deontoloxía e volume confiren parte do carácter innovador ao protocolo, xa que os controis de calidade actuais cualifican a tradución coma boa ou mala, debido a unha perspectiva «traducéntrica» do produto final, pero non da axente que traduce e o proceso correspondente.

Como método, a aplicación será, xa que logo, previa ao acto de traducir mentres que a mellora se efectuará mediante unha aplicación posterior ao acto de traducir. En todo caso, efectuaríase coas correspondentes adaptacións do protocolo segundo o que requiriran eses dous supostos.

4. Resultado

O resultado é unha representación gráfica, un diagrama co deseño do protocolo, que foi concibido ante a necesidade de estandarización de certos proxectos (corpus) reais de tradución (na aula, no mercado de tradución e na investigación académica) en que se busca ou detecta unha calidade non axeitada ás esixencias do docente, tradutor e investigador.

5. Conclusións

Nas nosas conclusións, tal e como detalla o trinomio, o control de calidade debería botar a vista atrás e preguntarse se as prácticas (boas ou malas) levadas a cabo nas distintas fases do proceso por esa axente determinaría a etiqueta *low cost*. Neste caso, queremos reflexionar sobre a nova etiqueta «tradutor *low cost*» ou, pola contra, sobre se é máis preciso seguir co referente «tradución mala».

Nese sentido, en traballos futuros tentaremos xustificar que a análise «traducéntrica» da calidade segundo as variables do trinomio precisa a etiqueta «tradutor *low cost*», cuxo factor máis determinante é, nesta achega, a variable deontolóxica.

Ademais, a secuenciación permite mellorar o procedemento de impartición-aprendizaxe na aula, tal e como comprobamos nas enquisas contestadas polo alumnado (Valado Fernández, 2012).

Para finalizar, a calidade é relativa así que o procedemento pode variar en función deses requisitos, debido á súa natureza universal (aberta) e flexible (adaptable).

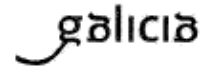
Referencias bibliográficas

- AMERICAN TRANSLATORS ASSOCIATION 2018. *Augmented Translation* [<https://www.ata-chronicle.online/none/augmented-translation/>] – Última consulta: 9/11/21].
- ANGELELLI, Claudia & JAKOBSON, Roman. 2009. *Testing and assessment in translation and interpreting studies: A call for dialogue between research and practice*. Amsterdam: John Benjamins Publishing.
- AREVALILLO, Juan José 2002. «Comunicación persoal».
- AREVALILLO, Juan José, KRAJCSÓ Zita & SZABÓ, Csilla, 2017. *Monitored Set Of Skills For The Job Profile Of 'Specialised Translators'*. Madrid, Viena & Budapest: eTransFair.
- CSA RESEARCH. 2020. *Augmented Translation: Are We There Yet?* [<https://csa-research.com>] – Última consulta: 8/11/21].
- EUATC 2107. [<https://euatc.org>] – Última consulta: 8/11/21].
- INTERNATIONAL ORGANIZATION FOR STANDARDIZATION *UNE-EN ISO 17100: 2015/2017. Translation Services - Requirements for Translation Services*. Xenebra: ISO.
- VALADO FERNÁNDEZ, Liliana 2011. «An Overview of a New Focus on TQA: Translation Error Detection Method (Tedemet)». En LUNA, A, MONTERO S. & VALADO L. (eds.). *Translation Quality Assessment Policies from Galicia*. Berna: Peter Lang.
- VALADO FERNÁNDEZ, Liliana 2012. *Tradución na edición de libro de texto. Proposta de protocolo de actuación do castelán ao galego na procura de calidade*. Vigo: Universidade de Vigo.

Anexo I

Praza da Estrela, sin-4º
36201 Vigo
TEL. 986 817156 – fax 986 817157
36201 Vigo
TEL. 986 817156 – fax 986 817157
<http://cultura.xunta.es>

REGISTRO XERAL DA XUNTA DE GALICIA
REGISTRO DO EDIFICIO ADMINISTRATIVO DE VIGO
VIGO

Data: 20/01/2013 09:13:35

SAÍDA 6726 / RX 47962

VILÁN VILÁN, JOSÉ ANTONIO
Campus Universitario s/n
C.P 36310 VIGO (Pontevedra)

Remítolle matriz da obra inscrita no Rexistro Territorial da Propiedade Intelectual de Galicia, correspondente ao título e número de solicitude seguintes:

“ **Protocolo de actuación en tradución e interpretación profesionais** ” ,
co número de solicitude **VG 282-2012**.

Vigo, 22 xaneiro de 2013

Mª Carmen Cal Taboada.

Anexo II

REGISTRO GENERAL DE LA PROPIEDAD INTELECTUAL

Según lo dispuesto en la Ley de Propiedad Intelectual (Real Decreto Legislativo 1/1996, de 12 de abril), quedan inscritos en este Registro los derechos de propiedad intelectual en la forma que se determina seguidamente:

NÚMERO DE ASIENTO REGISTRAL 03 / 2012 / 1644

Título: Protocolo de actuación en traducción e interpretación profesionais
Objeto de propiedad intelectual: Texto
Clase de obra: Literaria-técnica

PRIMERA INSCRIPCIÓN**Autor/es y titular/es originarios de derechos**

- **Apellidos y nombre:** VALADO FERNÁNDEZ, Liliana
Nacionalidad: ESP **D.N.I./N.I.F./Pasaporte:** 36110698-P

Transmisión de derechos

- **Titular cesionario:** UNIVERSIDADE DE VIGO
Nacionalidad: ESP **D.N.I./N.I.F./Pasaporte:** Q-8650002B

Es titular de los derechos por mediar relación laboral, en la naturaleza y condiciones que se expresan a continuación:

Condición de la cesión: para la actividad habitual del empresario
Carácter de la cesión: exclusiva

- **Cedente:** VALADO FERNÁNDEZ, Liliana
Nacionalidad: ESP **D.N.I./N.I.F./Pasaporte:** 36110698-P

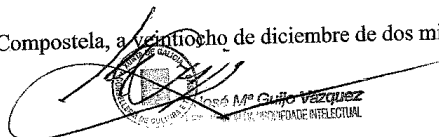
Datos de la solicitud

Núm. solicitud: VG-282-2012
Fecha de presentación y efectos: 29/11/2012 **Hora:** 13:45

Observaciones

Rexístrase a expresión literaria que se contén no exemplar identificativo aportado. En tal sentido, o artigo 2 do Tratado sobre dereito de autor da Organización Mundial de Propiedade Intelectual (OMPI), adoptado en Xenebra o 20 de decembro de 1996, establece que "a protección do dereito de autor abranguerá as expresións pero non as ideas procedementos, métodos de operación ou conceptos matemáticos en si".

En Santiago de Compostela, a vinte e oito de decembro de dos mil doce

 Rosa M. Gilho Vázquez
 Titular do Registro Territorial da Propiedade Intelectual

